

اصول اساسی استفاده از زور و سلاح های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی

مصوب هشتمین کنگره سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از جرم و رفتار با متخلفان هاوانا، کوبا- ۲۷ اوت تا ۷ سپتامبر

۱۹۹۰

نظر به اینکه شغل مأموران نیروی انتظامی خدمتی اجتماعی با اهمیت شایان است، حفظ و در صورت نیاز بهبود شرایط کاری و موقعیت آنان يك ضرورت است؛

نظر به اینکه تهدید به حیات و ایمنی مأموران نیروی انتظامی باید به طور کلی به منزله تهدید به ثبات جامعه تلقی گردد؛

نظر به اینکه مأموران نیروی انتظامی نقش حیاتی در حمایت از حق زندگی، آزادی و امنیت شخص دارند، و این حقوق در اعلامیه جهانی حقوق بشر تضمین و در میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد تأیید دوباره قرار گرفته است؛

نظر به اینکه قواعد حداقل معیار رفتار با زندانیان در شرایطی خاص استفاده از زور توسط مأموران انتظامی را در اجرای وظایفشان پیش بینی می کند؛

نظر به اینکه ماده ۳ نظامنامه رفتار مأموران نیروی انتظامی مقرر می دارد که مأموران ممکن است تنها در مواردی از زور استفاده نمایند که قطعاً ضروری بوده و تا حدی برای اجرای وظایفشان لازم است؛

نظر به اینکه جلسه مقدماتی هفتمین کنگره سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از جرم و رفتار با متخلفان منعقد در وارنا - ایتالیا راجع به عناصر مورد بررسی در جریان بررسی بیشتر درباره خویشتن داری در استفاده از زور و سلاح های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی موافقت کرد؛

نظر به اینکه هفتمین کنگره در قطعنامه شماره ۱۴ خود در خلال موضوعات دیگر تأکید می کند که استفاده از زور و سلاح های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی باید متناسب با احترام کامل برای حقوق بشر باشد؛

نظر به اینکه شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد در قطعنامه شماره ۱۹۸۶/۱۰ بخش ۹ مورخ ۲۱ مه ۱۹۸۶، از دولت های عضو می خواهد توجه ویژه به اجرای نظامنامه استفاده از زور و سلاح های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی مبذول دارند، و مجمع عمومی در قطعنامه ۴۱/۱۴۹ مورخ ۴ دسامبر ۱۹۸۶ در میان موضوعات دیگر از این توصیه شورای اقتصادی و اجتماعی استقبال کرد؛

نظر به اینکه با توجه لازم به ایمنی آنان، مقتضی است که نقش مأموران نیروی انتظامی در رابطه با اجرای عدالت، حمایت از حق حیات، آزادی و امنیت شخص، مسئولیت آنان در حفظ ایمنی آحاد مردم و آرامش اجتماعی و اهمیت صلاحیت، آموزش و کردار آنان، مورد ملاحظه قرار گیرد؛

اصول اساسی ذیل که به منظور کمک به دولت های عضو در وظیفه شان برای اطمینان بخشیدن و ارتقاء نقش مناسب مأموران نیروی انتظامی تدوین شده اند باید از سوی حکومت ها در چارچوب قوانین و رویه ملی شان لحاظ و مورد احترام قرار گیرند و توجه مأموران نیروی انتظامی و سایر اشخاص از قبیل قضات، دادستانها، حقوقدانان، اعضای قوه اجرایی و قانون گذاری و آحاد مردم به آنان جلب گردد.

مقررات کلی

۱. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی قواعد و مقررات را درباره استفاده از زور و سلاح‌های گرم علیه اشخاص توسط مأموران نیروی انتظامی تصویب و اجرا خواهند کرد. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی در تدوین چنین قواعد و مقررات مسائل اخلاقی، استفاده از زور و سلاح‌های گرم را مداوماً تحت بازنگری خواهند داد.
۲. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی باید طیفی از ابزار را به میزان گسترده توسعه دهند و مأموران نیروی انتظامی را با انواع مختلف اسلحه و مهمات تجهیز نمایند تا اجازه استفاده متفاوت از زور و سلاح‌های گرم را داشته باشند. این ابزار باید شامل توسعه سلاح‌های غیرکشنده جهت استفاده در شرایط مناسب گردد که هدف آن افزایش خویشتن‌داری در کاربرد ابزار موجب مرگ یا صدمه به اشخاص است. برای همین منظور، مأموران نیروی انتظامی در صورت امکان باید به وسایل دفاع از خود از قبیل سپر، کلاه کاسک، جلیقه‌های ضد گلوله و وسایل حمل و نقل ضد گلوله مجهز شوند تا نیاز به استفاده از انواع سلاح‌ها کاهش یابد.
۳. توسعه و بکارگیری سلاح‌های غیرکشنده باید به دقت ارزشیابی شوند تا ریسک به خطر انداختن اشخاص غیردخیل را به حداقل رسانده و استفاده از چنین سلاح‌ها دقیقاً کنترل شوند.
۴. مأموران نیروی انتظامی در اجرای وظایف‌شان تا آنجایی که ممکن است قبل از توسل به استفاده از زور و سلاح‌های گرم، باید ابزار غیرخشن را به کار گیرند. آنها از زور و سلاح‌های گرم موقعی استفاده می‌کنند که ابزار دیگر نا موثر بوده و نتیجه مورد نظر به حاصل نمی‌گردد.
۵. هر وقت استفاده قانونی از زور و سلاح‌های گرم غیرقابل اجتناب باشد، مأموران نیروی انتظامی موارد زیر را مراعات خواهند کرد:
 - الف) اعمال خویشتن‌داری در استفاده و عمل به تناسب برای جدی بودن تخلف و در نظر گرفتن هدف مشروع مورد دست‌یابی.
 - ب) صدمه و جراحت را به حداقل رسانده حیات انسان را محترم شمرده و محافظت می‌نمایند.
 - ج) اطمینان می‌دهند که کمک و مراقبت پزشکی به اشخاص مجروح و آسیب دیده در سریع‌ترین زمان ممکن صورت می‌گیرد.
 - د) اطمینان می‌دهند که بستگان و دوستان نزدیک شخص مجروح و آسیب دیده در سریع‌ترین زمان ممکن مطلع می‌شوند.
۶. هر کجا که جراحت یا مرگ ناشی از استفاده از زور و سلاح‌های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی باشد، طبق اصل ۲۲ این اصول حادثه را فوراً به مافوق خود گزارش می‌دهند.
۷. حکومت‌ها اطمینان می‌دهند که استفاده خودسرانه یا توهین آمیز از زور یا سلاح‌های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی به منزله تخلف جنایی تحت قانون‌شان تنبیه به همراه دارد.
۸. شرایط استثنایی مانند بی‌ثباتی سیاسی داخلی یا هرگونه وضعیت اضطراری عمومی نایستی برای توجیه عدم رعایت این اصول اساسی مورد استناد قرار گیرند.

مقررات خاص

۹. مأموران نیروی انتظامی سلاح‌های گرم را علیه اشخاص بجز در موقع دفاع از خود یا دیگران در قبال تهدید قریب‌الوقوع مرگ یا صدمه جدی به کار نخواهند برد. استفاده از آن موقعی است که از ارتکاب جرم به‌ویژه جرم جدی متضمن تهدید شدید به حیات در بین باشد، جلوگیری شود یا دستگیری شخصی که چنین خطری را ایجاد کند و یا در برابر اقتدار آنان مقاومت کند یا اینکه از فرار وی جلوگیری گردد و تنها موقعی که ابزار بسیار کم برای رسیدن به این اهداف ناکافی باشند. در هر حال استفاده از سلاح‌های گرم کشنده بین‌المللی تنها موقعی صورت می‌گیرد که برای حفاظت از جان قطعاً غیرقابل اجتناب باشد.

۱۰. شرایطی که در اصل ۹ پیش‌بینی گردید، مأموران نیروی انتظامی باید خود را به همین صورت شناسانده و قصد خود را برای استفاده از سلاح‌های گرم به صورت اخطار روشن و با زمان کافی اعلام کنند. اگر غیر از این عمل کنند بی‌دلیل خود را در معرض ریسک قرار داده، خطر مرگ یا آزار جدی را برای سایر اشخاص فراهم می‌کنند و در نتیجه حضور آنان در شرایط حادثه آشکارا نامناسب و بی‌نتیجه خواهد بود.

۱۱. قواعد و مقررات درباره استفاده از سلاح‌های گرم توسط مأموران نیروی انتظامی باید دستورالعمل‌های زیر را در برگیرند:

الف) شرایطی که تحت آن مأموران نیروی انتظامی مجاز به استفاده از و حمل سلاح‌های گرم هستند باید مشخص گردد و انواع سلاح‌های گرم و مهمات مجاز توضیح داده شود.

ب) اطمینان داده شود که سلاح‌های گرم تنها در شرایط مقتضی و احتمالاً به نحوی برای کاهش ریسک آسیب غیرضروری مورد استفاده قرار می‌گیرند.

ج) استفاده از سلاح‌های گرم و مهمات باعث صدمه غیرمجاز یا موجب خطری توجیه ناپذیر ممنوع است.

د) تنظیم کنترل، انبار و صدور حمل سلاح‌های گرم، از جمله آئین‌نامه‌ای که اطمینان دهد مأموران نیروی انتظامی برای سلاح‌های گرم و مهمات صادره برای آنان پاسخگو هستند.

ه) در صورت اقتضا و موقعی که سلاح‌های گرم قرار است خالی شوند، اخطارهایی پیش‌بینی شود.

ی) نظامی برای گزارش دهی در موقع استفاده مأموران نیروی انتظامی از سلاح‌های گرم در اجرای وظایفشان پیش‌بینی گردد.

کنترل پلیس برای تجمعات غیرقانونی

۱۲. از آنجایی که هر کس اجازه دارد طبق اصول مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در تجمعات قانونی و مسالمت‌آمیز شرکت نماید، حکومت‌ها و کارگزاران و مأموران نیروی انتظامی تصدیق خواهند نمود که ممکن است تنها طبق اصول ۱۳ و ۱۴ مندرج در این سند از زور و سلاح‌های گرم استفاده کنند.

۱۳. در پراکنده نمودن تجمعات غیرقانونی اما غیر خشن، مأموران نیروی انتظامی در استفاده از زور اجتناب نموده و در صورت عملی نبودن، استفاده از زور را به حداقل میزان ضرورت محدود سازند.

۱۴. در پراکنده نمودن تجمعات خشن، مأموران نیروی انتظامی ممکن است تنها موقعی که ابزار کمتر خطرناک عملی نیستند و تنها در حداقل میزان ضرورت از سلاح‌های گرم استفاده کنند. مأموران نیروی انتظامی به جز تحت شرایط مندرج در اصل ۹ در چنین مواردی از سلاح‌های گرم استفاده نخواهند کرد.

کنترل پلیس بر زندانیان در حبس و بازداشت

۱۵. مأموران نیروی انتظامی در روابطشان با زندانیان در توقیف یا بازداشت به استثناء مواردی که برای حفظ نظم و امنیت در محل تحت نظر قطعاً ضروری است یا ایمنی شخص مورد تهدید است، از زور استفاده نمی‌کنند.

۱۶. مأموران نیروی انتظامی در روابطشان با اشخاص در توقیف و بازداشت به استثناء موارد دفاع از خود یا در دفاع از دیگران علیه تهدید فوری مرگ یا صدمه جدی یا موقعی که قطعاً برای جلوگیری از فرار شخص در توقیف یا بازداشت طبق اصل ۹ ضروری است، از سلاح‌های گرم استفاده نخواهند کرد.

۱۷. اصول پیشین بدون تزییع حقوق، تکالیف یا مسئولیتهای مأموران زندان مندرج در قواعد حداقل معیار رفتار با زندانیان به‌ویژه قواعد ۲۳، ۲۴، ۵۴ تلقی می‌شوند.

صلاحیت‌ها، آموزش و مشاوره

۱۸. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی اطمینان می‌دهند که کلیه مأموران نیروی انتظامی با روش‌های نظارت درست برگزیده شده، دارای اخلاق مناسب، کیفیت روانی و جسمی برای اعمال مؤثر وظایف‌شان بوده و آموزش حرفه‌ای مستمر و جامع دریافت می‌کنند. ادامه آمادگی خدمت برای اجرای وظایف‌شان باید تابع بازنگری ادواری باشد.

۱۹. حکومت و کارگزاران نیروی انتظامی اطمینان خواهند داد که مأموران نیروی انتظامی تحت آموزش قرار گرفته و در استفاده از زور از آنان طبق معیارهای حرفه‌ای مناسب آزمون گرفته می‌شود. آن دسته از مأموران نیروی انتظامی که لازم است سلاح گرم حمل کنند تنها بعد از تکمیل آموزش خاص در استفاده آنان اجازه خواهند یافت که چنین کاری انجام دهند.

۲۰. برای آموزش مأموران نیروی انتظامی، حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی باید به مسائل اخلاقی پلیس، و حقوق بشر به خصوص در فرایند تحقیق، ابزار بدیل برای استفاده از زور و سلاح‌های گرم از جمله حل و فصل مسالمت‌آمیز مناقشات، درک رفتار با ازدحام، و روش‌های ترغیب، مذاکره و شفاعت، همچنین ابزار فنی به هدف محدود ساختن استفاده از زور و سلاح‌های گرم، توجه خاص به عمل آورند. کارگزاران نیروی انتظامی باید برنامه‌های آموزشی و روش‌های عملیاتی‌شان را در پرتو حوادث ویژه، مرور نمایند.

۲۱. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی باید مشاوره مربوط به فشار روحی را برای مأموران نیروی انتظامی درگیر در شرایط بکارگیری زور و سلاح‌های گرم فراهم نمایند.

آئین‌های گزارش‌دهی و بازنگری

۲۲. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی شیوه‌های گزارش‌دهی و بازنگری برای کلیه حوادث مورد اشاره در اصول ۱۱ (ض) را برقرار می‌نمایند. برای حوادث گزارش شده به موجب این اصول، حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی باید اطمینان دهند که فرایند بازنگری مؤثر فراهم بوده و مقامات اداری و پیگرد مستقل در وضعیتی هستند که صلاحیت خود را در شرایط مناسب اعمال نمایند. در موارد مرگ یا صدمه جدی یا سایر پیامدهای شدید باید گزارش تفصیلی فوراً به مقامات ذیصلاح مسئول بازنگری اداری و کنترل قضایی ارسال گردد.

۲۳. اشخاص آسیب دیده به خاطر استفاده از زور و سلاح‌های گرم یا نمایندگان قانونی‌شان به فرایندی مستقل از جمله فرایند قضایی دسترسی خواهند داشت. در صورت مرگ چنین اشخاص، این مقرره، درباره وابستگان آنان از همین قرار جاری خواهد بود.

۲۴. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی باید اطمینان دهند که افسران ارشد مسئول‌اند اگر مطلع باشند یا مطلع بودند که مأموران نیروی انتظامی تحت فرماندهی شان به استفاده غیرقانونی از زور و سلاح‌های گرم متوسل می‌شوند یا شدند و کلیه اقدامات را با توجه به قدرت‌شان در پیشگیری، فرونشاندن و گزارش چنین استفاده، به عمل نیاوردند.

۲۵. حکومت‌ها و کارگزاران نیروی انتظامی اطمینان می‌دهند اگر از نظامنامه رفتار مأموران نیروی انتظامی و این اصول اساسی تبعیت کرده و از اجرای دستور در استفاده از زور و سلاح‌های گرم خودداری نموده یا چنین استفاده توسط دیگر مأموران را گزارش دهند، هیچ گونه مجازات جزایی یا انضباطی برای مأموران نیروی انتظامی اعمال نخواهد شد.

۲۶. اطاعت از دستورات مافوق دفاعی ندارد چنانچه مأموران نیروی انتظامی بدانند که دستور استفاده از زور و سلاح‌های گرم نتیجه‌اش مرگ یا صدمه جدی شخص آشکارا غیرقانونی بوده و شخص فرصت معقول برای امتناع از تبعیت آن در اختیار داشته است. در هر حال، مسئولیت متوجه مسئولان ارشد هم خواهد بود که دستورات غیرقانونی صادر کرده اند.

۱- طبق تفسیر ماده ۱ مربوط به نظامنامه ماموران نیروی انتظامی ویژه "ماموران نیروی انتظامی" شامل کلیه افسران نیروی انتظامی اعم از منصوب یا منتخب که اختیارات پلیسی خود بخصوص اختیارات دستگیری یا بازداشت را اعمال می‌کنند. ماموران نیروی انتظامی در کشورهایی که اختیارات توسط مقامات از لباس متحد الشکل یا بدون آن یا توسط نیروهای امنیتی کشوری اعمال گردد شامل افسران برای چنین خدمات می‌گردد.